

gra ar bej (S. 108), *podļodņica ir ogruô* (= -ūo FBR) *leīdaka, ņierš gôr (!) molu* (S. 123) u. a.

Die lett. Fischbezeichnungen werden im Buche ziemlich häufig ohne Intonationszeichen der Vokale gebracht, so daß es schwer ist festzustellen, ob in diesen Fällen die Intonation unbekannt ist oder ob sie einfach nicht vermerkt ist.

Am Ende des Buches finden wir ein Re-

gister der lettischen Fischbezeichnungen, doch würde es zweckmäßig gewesen sein, auch Register der Fischbezeichnungen in anderen Sprachen anzuführen, denn das würde die Benutzung des Buches für Spezialisten aus andern Sowjetrepubliken und dem Ausland erleichtern. Auch ein Verzeichnis der Karten wäre wünschenswert.

Z. Zinkevičius

Seppo Suhonen, *Die jungen lettischen Lehnwörter im Livischen*. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 154, Helsinki, 1973, 250 p.

Lībiešu valoda atšķiras no rietumsomu valodām ar to, ka tajā ir ļoti daudz latviešu valodas elementu. Var salīdzināt lībiešu un angļu valodas struktūru. Angļu valoda ir ģermāņu valoda, kas caurvīta romāņu gramatikas elementiem un leksiku. Lībiešu valoda pieder pie somgru valodu rietumsomu grupas, taču latviešu vārdu un latviešu gramatikas faktu lībiešu valodā ir pārpilnībā. Romāņu elementus izslēgt no angļu valodas nekādi nav iespējams, un tāpat nav iespējams no lībiešu valodas izslēgt latviešu valodas elementus. Pašlaik vēl lietotā lībiešu valoda tad pārstātu būt dzīva valoda, tā būtu vairs tikai kaut kāda teorētiska konstrukcija, ko spētu saprast vienīgi valodnieki. Ir pieņemts, ka aptuveni 50% lībiešu vārdu krājuma ir latviskas cilmes. Šis skaitlis var būt pārspīlēts, taču ir taisnība, ka lībiešu valodā nav iespējams izveidot gandrīz nevienu garāku teikumu, kurā nebūtu latviešu valodas elementu. Latviešu valoda ir sākusi atstāt lielu ietekmi uz lībiešu valodu jau kopš 13. gadsimta, kad karu rezultātā lībiešu apvidi kļuva reti apdzīvoti un no austrumiem tukšajos ciemos un mājās pārnāca uz dzīvi latvieši. Uz faktu materiāla pamata var konstatēt, ka 17. gadsimtā lībiešu valodas vārdu krājums, fonētika un gramatika jau ir stipri letonizēta.

Par senajiem baltu aizguvumiem, kas atrodami visās rietumsomu valodās, ir sarakstīti sīki, pamatīgi pētījumi jau sākot ar dāni Vilhelmu Tomsenu. Jaunāki, no latviešu valodas nākuši aizguvumi līdz šim aplūkoti ti-

kai garāmejot atsevišķu autoru rakstos. Jaunajam igauņu valodniekam Lembitam Vabam top darbs par latviešu aizguvumiem igauņu valodā. Nesen iznāca soma Sepo Suhonena pētījums par latviešu aizguvumiem lībiešu valodā. 1973. gada 27. oktobrī Helsinku universitātē šis darbs tika aizstāvēts kā doktora disertācija. Sepo Suhonena pētījums ir liels sasniegums kā fennougriстикā, tā baltistikā, tāpēc ir iemesls pie šī darba pakavēties arī „Baltistica“ slejās.

Savā darbā par jaunākajiem latviešu aizguvumiem pētījuma autors ir uzņēmis tikai tos no latviešu valodas nākušos vārdus, ko viņš dabūjis no iespiestiem avotiem un rokrakstiem. Viņš pareizi konstatē, ka pēdējo lībiešu sarunu valodā latviešu aizguvumu var būt daudz vairāk, jo visi lībieši sen ir divvalodīgi, un tāpēc individuālā runā var parādīties vairāk vai mazāk latviešu vārdu. Aplūkoti ir 2562 latviešu aizguvumi. Tie ņemti pirmām kārtām no Lauri Ketunena „Livisches wörterbuch“ (1938). Bez tam ir izmantoti visi tie avoti, kuros atrodama lībiešu leksika.

Sava pētījuma sākumā autors ir devis labu pārskatu par lībiešu pārlatviskošanos atsevišķos gadsimtos. Latviešu valodas leksika, pēc viņa domām, ir ienākusi lībiešu valodā no 12. līdz 19. gadsimtam. Pareizāk būtu tomēr te pieskaitīt arī 20. gadsimtu. Mūsu gadsimtā lībiešu valodā ir vairumā ienākuši tieši tie latviešu vārdi, kas apzīmē jaunus, šim gadsimtam raksturīgus jēdzienus. S. Suhonens iz-

šķir jaunākus un vecākus latviešu aizguvumus. Tam viņš ir izmantojis pirmkārt no pašas lībiešu valodas iegūtus kritērijus. Vecākie aizguvumi ir tikuši pakļauti lībiešu valodas skaņu mijām, toties visjaunākie ne. Tā, piemēram, vecākos aizguvumos ir sastopama diftongu mija *ai—ai*, diftonga un gara patskaņa mija *ou—ō*, diftongs *au*. Senākajos latviešu aizguvumos sastopamas arī tādas pārmaiņas kā *kōna — kaññ̃ < kannā*, kādu jaunākajos nav: *keñmñ̃ — keñmñ̃B < kemmēt* utt. Aizguvumu vecuma noteikšanai S. Suhonens ir izmantojis arī vēsturiskus faktus. Ir ņemts vērā, kad latvieši varētu būt iepazinušies ar kādu lietu, parādību vai jēdzienu. Tikai pēc tam attiecīgo lietu vai parādību apzīmējošs vārds ir varējis iesakņoties latviešu valodā un vēlāk pāriet pie lībiešiem. S. Suhonens domā, ka lielākā daļa lejasvācu un augšvācu vārdu, kas sastopami lībiešu valodā, ir tajā ienākuši ar latviešu valodas starpniecību. Tādu vārdu viņam ir pāri par 200. Raksta autoram tomēr šķiet, ka S. Suhonens nav pietiekami novērtējis aizgūšanu tieši no vācu valodas, bez latviešu valodas starpniecības. Sakarā ar dažiem aizguvumiem gan ir dotas divas iespējas: tieši no vācu valodas un ar latviešu valodas starpniecību, tomēr uz šādiem alternatīviem aizguvumu avotiem pētījuma beigās ievietotajā vārdu sarakstā varētu būt norādīts vairāk. Lībieši taču muižās, miestīnos un pilsētās ir arī tieši saskārušies ar vācu valodas runātājiem, un lībiešu vidū tāpat bija vācu valodas pratēji. To min arī daži 18. gadsimta ceļotāji. Atcerēsimies bez tam kaut vai to, ka pagājušā gadsimta vidū, kad valodu pētīt pie lībiešiem ieradās akadēmiķi A. J. Šegrens (A. J. Sjögren) un F. J. Videmanis (F. J. Wiedemann), viņi ar lībiešiem sapratās galvenokārt ar vācu valodas palīdzību.

S. Suhonens ir devis ļoti labu pārskatu par lībiešu valodas skaņām un par to, kā latviešu valodas skaņas aizguvumos piemērotas lībiešu valodai. Sevišķi viņš ir pakavējies pie abu valodu intonācijām. Var ticēt S. Suhonena apgalvojumam, ka lībieši savu sarežģīto

intonāciju sistēmu ir dabūjuši no kaimiņos esošajām latviešu izlokšnēm, kaut gan pašā lībiešu valodā vēlāk ir izveidojusies no latviešu valodas zināmā mērā atšķirīga intonāciju sistēma.

Neviens lībiešu valodas pētnieks nevar neko prātīgu uzrakstīt, neprazdams latviešu valodu. Šķiet, ka S. Suhonenam ir pietiekami daudz zināšanu par latviešu valodas struktūru, tāpēc lībiešu un latviešu valodas skaņu attiecsmju analīzes vispārīgi ir pareizas. Par to, kā pētnieks ir iedziļinājies latviešu valodā, liecina arī tāda detaļa, ka viņš ir pat pieņēmis latviešu valodas terminologiju, kā, piemēram, „diftongiskie savienojumi“, ko fennougristika līdz šim nav lietojusi.

S. Suhonena pētījums ir daudz mūsdienīgāks nekā līdzšinējie latviešu un rietumsomu aizguvumiem veltītie zinātniskie darbi un raksti tai ziņā, ka tajā daudz uzmanības pievērsts aizguvumu morfoloģijai. Aizguvumu afiksi ir pa vienam izcelti, un norādīts, kuri no tiem pārgājuši lībiešu valodā kā produktīvi afiksi, ar kuriem var veidot jaunus vārdus arī no pašas lībiešu valodas saknēm. Pārskatāmās tabulās līdzās latviešu literārās valodas afiksiem doti afiksi arī tais latviešu izlokšnēs, ar kurām lībiešiem ir bijusi tieša saskare.

Nodaļā par latviešu aizguvumu iesakņošanu lībiešu valodā ir pareizi norādīts, kā tie nav palikuši lībiešu valodā par svešķermeņiem, bet gan fonoloģiski asimilējušies pašu leksikai. Arī te autors nav aprobežojies vienīgi ar vispārīgiem apgalvojumiem, bet gan — atkal itin mūsdienīgi — analizējis aizguvumu fonēmu distribūciju. Ir analizēts pat tas, kā lībiešu valoda piemērojusies latviešu valodas fonotaktikai un otrādi — kā lībiešu valodā ienākušie aizguvumi pakļāvušies lībiešu fonotaktikai.

Kā somam S. Suhonenam nav bijis viegli precīzi izšķirt, vai attiecīgais aizguvums ienācis lībiešu valodā no latviešu literārās valodas vai izlokšnēm. Viņam ir bijis jāiedziļinās latviešu valodas Dundagas un Popes izlokšnēs, un tas arī izdevies ar pieejamās li-

teratūras un profesores Martas Rudzītes palīdzību. Agrākos pētījumos latviešu literārās valodas un izlokšņu attieksmes lībiešu aizguvumos ir palikušas diezgan neskaidras.

Tam, vai kāds vācu cilmes vārds lībiešu valodā ienācis ar latviešu valodas starpniecību vai tieši, S. Suhonena pētījumā ir veltīta atsevišķa teorētiska nodaļa. Ir izmantotas agrākas publikācijas par šo problēmu un dots papildinājums no savas puses. Pētot Baltijas valodu leksiku, ir visai labi jāpazīst šeit savā laikā runātā lejasvācu valoda, tās vārdu krājums, morfoloģija un fonētika, kas atšķirās no citām lejasvācu izloksnēm un no viduslejasvācu literārās valodas. Tā kā lībiešu valodai ir tuva igauņu valoda, tad lejasvācu aizguvumi igauņu valodā palīdz atrisināt lejasvācu aizguvumu noteikšanu arī lībiešu valodā. S. Suhonens arī ir ņēmis vērā, ko igauņu valodas pētnieki teikuši par Baltijas lejasvācu valodu. Nav viņa vaina, ka pēc disertācijas sarakstīšanas ir iznācis raksts par lejasvācu aizguvumiem lībiešu valodā, kas ir palicis neizmantots (П. Аристе, Нижненемецкие заимствования в ливском языке. Советское финно-угроведение 1973, 175. un nākošās lpp.).

S. Suhonens pētījuma galveno daļu (79. – 243. lpp.) nosaucis par pielikumu (Beilegematerial), bet no fennougristikas un baltistikas viedokļa tā ir sevišķi būtiska. Alfabēta secībā ir doti jaunākie latviešu aizguvumi un to etimoloģijas. Norādīts, kuri vārdi nākuši no latviešu literārās valodas un kuri no Dundagas vai Popes izloksnēm. Šīs latviešu izloksnes ir stipri lībiskojušās, un tāpēc pētniekam ir grūti noteikt, vai, piemēram, kāds vācu aizguvums ienācis lībiešu valodā no šīm latviešu izloksnēm vai, gluži otrādi, no lībiešu valodas ienācis latviešu izloksnēs. Problēma par aizguvumiem no lībiešu valodas nopietni parādās tieši jūras terminoloģijā. Lībiešiem jau tomēr ir bijuši tieši kontakti ar lejasvācu valodu runājošiem jūrnikiem un zvejniekiem (no Memeles = Klaipēdas un citurienes). Raksta autors gan sliecas domāt, ka lībiešu *sprīt* 'Querholz im Segel der Fischerboote' un citi līdzīgi

vārdi tomēr ienākuši no lejasvācu valodas (lejasvācu *spriet*). No Baltijas lejasvācu vai augšvācu valodas, ticams, ienākuši arī sekojoši vārdi, ko S. Suhonens uzskata par latviešu aizguvumiem: *glit'šāD* 'Schlittschuhe' < vācu *glitschen* 'slidināties', *krel'l'āD* 'Halsband, Perl' < baltvācu *krellen*, *pīp* 'Pfeife' < lejasvācu *pipe*, *smēD* 'Schmiede' < lejasvācu *smede*, *zōl* 'Saal' < lejasvācu *sāl*, *toṗpil* (autoram drukas kļūda pro *tōṗpil*) < baltvācu *Stapel*, *truṗppā* 'trumpfen im Kartenspiel' < lejasvācu *trumpfen*, *vil'* 'Feile' un *vil'ā* 'feilen' < lejasvācu *vile* un *vilen*. Par tiešiem lejasvācu aizguvumiem var uzskatīt tos vārdus, kas saistās ar muižas vai pilsētas kultūru un administrāciju, kā, starp citu, vārds *zešsār* 'Sechser (altes Geldstück)' < lejasvācu *sesser*. S. Suhonens nevajadzīgi šaubās, vai lībiešu *īr* 'Pachtgeld, Pachtstelle' ir latviešu vai lejasvācu aizguvums, pieļaujot aizgūšanu no zviedru valodas < *hyra*. Tiklab latviešu *īre* 'Miete', lībiešu *īr*, kā arī igauņu *hūūr* nāk tomēr no lejasvācu vārda *hūr(e)*. Lībieši taču nedzīvoja tādās nomalēs, kur nebūtu varējuši tieši saskarties ar vāciešu ienestiem jauniem jēdzieniem, tā ka tikai ar latviešu starpniecību pie viņiem būtu nonākuši jaunu priekšmetu un parādību nosaukumi. Latviešu valoda kļuva gan par jaunu kultūrvārdu avotu, kad lībieši sāka iet latviešu skolās un lietot latviešu valodu kā kultūrvalodu, t. i. 19. un 20. gadsimtā.

Tiem vārdiem, kas varēja lībiešu valodā ienākt vai nu tieši no krievu valodas vai caur latviešu valodu, autors ir devis pareizas norādes par cilmi. Tieši no krievu valodas lībiešu valodā ir ienākuši vārdi no sava laika krievu robežapsardzes kareivjiem, kā arī krievu ceļojošiem amatniekiem un tirgotājiem.

Attiecībā uz dažiem vārdiem S. Suhonens ir kļuvis varbūt pat pārāk dedzīgs latviešu valodas ietekmes atzinējs. Par latviešu aizguvumiem tiek uzskatīti sekojoši vārdi, kas patiesībā tomēr ir rietumsomu pašu cilmes. Lībiešu vārds *gaigā*, *gaikkā* 'Unsinn schwatzen', *gaik* 'rasen, Unsinn treiben' dots ar jautājuma zīmi < latviešu *gaikis* 'der Flüchtige, Unbändige'; patiesībā tas ir somugru vārds

(sk. Suomen kielen etymologinen sanakirja = SKES sub verbo *kaikua*). Lībiešu valodā ir arī vēl citi vārdi, kuros somugru nebalsīgajam slēdzenim vārda sākumā atbilst balsīgs: *kāñk-kar* 'Häuflein' < latviešu *ķeņkars* 'der Zottige, Struppige, Zerlumppte' — sal. igauņu *känk*, *känk* 'pika', *nägār(Z)*, *nägāri* 'gierig' ar jau-tājuma zīmi < latviešu *negals*, *negaļa* 'ein Nimmersatt' — igauņu *nägar* 'lüstern, begehrllich, gierig, gefrässlich, zimperlich'. Lībiešu vārds *nāgalist* 'gefrässig' varbūt ir nācis no latviešu valodas, kaut gan igauņu valodā lieto arī *nāgal* ar to pašu nozīmi kā *nāgar*. *rušk* 'schwarzbraun; aschenfarbig' < latviešu *rušķis*, *rušķe* 'ein Aschenbrödel, ein Schmutzfink'; nozīme 'schwarzbraun' toties ir rietumsomiska, sal. igauņu *ruske*, somu *ruskea* 'braun'. Latviešu *rušķis* lībiešu vārdu ir varējis iespaidot vienīgi skaniski. Lībiešu *vabad* 'erlaubt, frei' < latviešu *svabads* 'schlaff, los, ungebunden, frei'; patiesībā lībiešu vārds ir sens krievu aizgūvums, tāpat kā igauņu *vaba*, somu *vapaa* utt. Latviešu valoda varējusi varbūt ietekmēt lībiešu vārda nozīmi. Par vārdu *kuřtā* 'stehen bleiben; sich lagern' S. Suhonens izsakās, ka tā latviskā cilme nav ticama, bet tomēr dod šo vārdu kā latviešu aizgūvumu. Vārds ir somugrīks. Arī igauņu valodas izloksnēs ir *kurtma* 'stāvēt'.

S. Suhonens domā, ka lībiešu vietvārdi *tukķā-mō*, *tūtķā-mō* 'Tukums', Dundagas izloksnē *tukķam*, ir latviešu aizgūvums. Lībiešu vārda forma *tukķā*- tomer norāda, ka šis latviešu pilsētas nosaukums, gluži pretēji, ir lībiešu cilmes, lībiešu *tūtķām* 'beigas', kam atrodamas atbilstmes arī citās rietumsomu valodās. To, ka šis latviešu pilsētas nosaukums tomēr lībīks, ir pārlicinoši pierādījis jau V. Kiparskis (Die Kurenfrage, 1939, 238. lpp.). Drīzāk lībiešu nekā latviešu vai kuršu cilmes ir

arī pilsētas nosaukums *vāntta* 'Ventspils' (par to skat. arī V. Kiparska minēto darbu, 250. un nākošās lpp.). Arī dažos citos gadījumos vēl varētu S. Suhonenam iebilst, vai attiecīgais lībiešu vārds ir tieši skaidras latviešu cilmes, taču šāds strīds nedotu rezultātus.

S. Suhonens savu darbu ir noformējis priekšzīmīgi. Vispār attiecībā uz Latvijas PSR vietām viņš lieto latviskus vietvārdus. Pēc L. Ketunena „Livisches wörterbuch“ ir tomēr iespraukušies pāris veclaicīgi vāciski vietvārdi, kā *Windau* un *Tuckum*. 118. un 121. lpp. nr. 627 un 666 nav izlabota E. N. Seteles (E. N. Setälä) kļūda, ka lībiešu *iv-pū* nozīmējot 'Lärche'. Lībiešu *iv-pū* ir 'Eibe, Taxus', kā arī pareizi norādīts 121. lappusē. Pāris latviešu vārdu palikuši vecajā ortogrāfijā, kā 226. lpp. *truhba* pro *trūba*. 232. lpp. nr. 2354 ir izlaists lībiešu vārds, kam būtu jābūt *tūt*. Ir dots tikai tā tulkojums 'Tüte, Hirtenhorn'.

Fil. dr. Sepo Suhonens ir kompetents rietumsomu valodu pazinējs. Viņu sevišķi ir interesējusi tieši šo valodu dienviddaļas apakšgrupa, t. i. lībiešu, igauņu un votu valoda. Visādi apsveicams tas fakts, ka pētīšanas sfērā viņš uzņēmis arī baltu valodas. Baltu un rietumsomu valodu attieksmes jāpēta intensīvāk nekā līdz šim. Tādam nolūkam vajadzīgi jauni spēki tiklab no baltu kā arī somugru valodu puses. Sepo Suhonens ir spēris šai virzienā lielu soli. Būtu lietderīgi, ja viņš turpinātu savus pētījumus un analizētu jaunā gaismā senos baltu un somugru valodu sakarus. Jau tagad var teikt, ka ne visi tie vārdi, kas ir uzskatīti par seniem baltu aizgūvumiem, rietumsomu valodās tik tiešām ienākuši no baltiem. Daļa par seniem baltu aizgūvumiem pieņemtu vārdu noteikti ir t. s. irāņu cilmes.

P. Ariste